

časja, vendar so se začeli pogosteje oglašati trenutki, ko se je ravnodušnost razlegla v naveličanost.

V takem nastroju je začel pisati svoj dnevnik, ki je v dveh mesecih narastel na tri obsežne zvezke včasih povsem brezzveznih stavkov, napisanih samo zaradi blagozvočnosti in ritmičnih kaskad. Vsebine prav za prav res ni bilo v teh zapiskih, pač pa ga je pisanje samo dovedlo do dveh usodnih spoznanj: da namreč doslej sploh še ni živel, ampak prečustvoval samo tuja življenja in da je ves njegov nemir iz koprnjenja po — ženi.

In tedaj se je zgodilo, da je neko februarско dopoldne storil prvič dejanje, ki je bilo izraz njegovega najosebnejšega hotenja in tako se je prvič poizkusil z življenjem. (Dalje prih.)

BOŽJEPOTNIK ANTON HUDOBIVNIK

(Iz najdenih starih zapiskov)

I V A N Z O R E C

Poletno solnce je gledalo po Temeniški dolini in se je od ljubezni smehljalo. Tu, tam so z neba viseli majhni beli oblaki kakor razpeti robci; iz host, zelenih in mladovnih, je krotko vetrje nosilo vonj muževja in ptičjega petja.

Vrh klanca je razoglav stal po tuje oblečen človek, gledal v dolino in se v mislih menil z njo:

«Da, oh, da; dolgo me je tujina držala za roké in nogé in srcé — da me ne bi bila tako . . .!»

«Lasje so se ti zredčili, brada se ti je zgostila in čas ti je preoral in popisal obraz, odkar ti mati nisem več jaz . . .»

«Sree, o mati, mi je bilo zmerom pri tebi; nekoč sem bil že obrnil tudi korak — ná, pa mi je zla usoda postavila nogó, da nisem mogel do tebe . . . Ali misli so mi bile čvrsto ob tebi, bolj nego zrak, ki ga diham . . .»

Mati zemlja ni prav verjela in je usmiljeno molčala.

«In zdaj, glej, sem prišel, da bi te pozdravil in v oči zahvalil za vse, kar sem, ker le po tebi sem, kar pač sem . . .»

Domača zemljica se mu je smehljala in kazala v bleščeči lepoti.

Glej, kakor daleč sega rodoljubna misel, se odpira, oži in širi čudovita dolina, polna belih vasi in veselih ljudi. Po sredi doline, med polji in travniki, skozi hoste in vrtove se krivulja tenka rečica. Obakraj, okoli in okoli vzhaja sključeno hrbitičje valovečega hribja, grivasto obraslega tu, gladko ostriženega tam. Po prisojnih rebreh je zorelo grozdje, beli hramčki so ga čakali in se mu smehljali. Oblaki so hiteli k solncu in spet poredno bežali po modrem, čistem

nebesu; za njimi je milo gledalo božje oko in jih lovilo in zavračalo z dolgimi, žarkimi pogledi.

Bil je lep dan, nebeščani sami nimajo zmerom takega. Pogled mu je bil gorak in mehak ko pogled Kristov, mil in prisrčen kakor ljudskošolska molitev.

«Oh, kako lep je naš domači svet...!» je vzdihnil.

«Najlepša resnica je dom, so domači kraji, domači ljudje — ljubo domá, kdor ga ima...», mu je pritrjeval domači svet.

«Ko sem po dolгих letih spet potoval v domače kraje, mi je bilo, kakor da grem na božjo pot... In ko sem tu, bi hodil kar odkrit, tako sveta si mi, o zemljica domača, tako mehko in pobožno mi je v duši...»

«Razumem, razumem...», mu je kimal srčni utrip rodne zemlje. «Domača zemlja ima silno moč. Če si daleč od nje, te kliče, vabi; ko si doma, se zrasteš z njo v čudovito nežno celoto. Zemlja ti je kakor prava mati: življenje in ljubezen, bridkost in radost ti je v delež iz nje...»

«In ob vsakem letnem času mi govori z drugo sladko besedo, kako sem njen in kako rada me ima...», ga je voljna misel genila in čisto prevzela.

«Prav je, da si še otorej in da to spoznavaš...»

«Sem, zmerom sem bil... Ali siromak sem, poln dela in skrbi, od nadlog in težav, od neizpolnjenih nad ves otožen, strt in potr...»

«Ne sanjari, ne glej v zvezde — lepo na tleh ostani in bodi čuječ... Ne verjemi blesku bežnih omam, nikomur ne verjemi vsega, zaupaj le svojemu srcu in domači zemlji, ki te čaka z mehki-mi rokami...»

«Z vsakim živcem svojega zmučenega telesa koprnim po tebi, o mati, o zemljica domača...»

«To rada slišim, otrok moj... Za očitno spoved ti gre odveza, a tudi pokora, da se ves očistiš in vrneš...»

Od ginjenosti je pobesil glavo in se zamislil.

Tam daleč daleč je imel prijatelja, sinu te lepe doline, ki jo je očitno zatajil. Žena mu je bila tujka, z njo je rodil tujce in še spomnil jih nikoli ni svoje domovine... V domače kraje ni hodil, tako na vse korenine se je bil presadil v tujo zemljó... In je bil hudo ugleden gospod. Ko je umrl, se je vsa domovina cmerila za slavnim sinom, ki jo je tako ljubil...

«Kaj še...!» se je Temeniška dolina grenko nasmehnila spominu, ki ga je slišala. «Ni se cmerila domovina — le prazen veter je puhnil v klepetec na domači hruški...»

«O domovina, kakor mati si, ki roke iztezaš po ubeglih otrocih! Za njimi ti hodi zvesta ljubezen, zvestejša od vsake druge ljubezni;

dediščina ti je po pramateri Evi, da se jokaš po njih, ki si jih v joku rodila in v naročju redila; srce ti jih išče, venomer misliš nanje in ponašaš se z njimi... Otroci pa se te še ob smrti ne spominjajo; grob jim izkoplje tuja roka in tuja misel nanj zapiše tujo besedo...»

«Če se mi jih zgubi devet, sem vesela desetega, ki mu srce spet najde pot do mene...»

«Resnično, prišel sem na to božjo pot, da te spet vidim iz oči v oči — naj se mi srce upokoji ob tebi in naj si nabere moči za pokoro, dokler se ne bom za vselej vrnil k tebi, o zemljica domača, v vseh sanjah gledana, ljubljena...»

*

Po klanecu se je vzpenjala četica ljudi. Obraz jim je žarel od vročine, srajca se je oprijemala znojnih udov.

Starčki so odpeli telovnik in zavihali rokave, da so se pokazale uvele lehti, prepletene z debelimi žilami; otroci so se sezuli in ječe odskakovali, če se jim je nožica zadela ob bodečo nežo ali ob resasto navlako kraj poti; tudi ženske so odvezale izpodrec in si narahljale oprsje.

Nič niso postali vrh klanca, nobena spoved jim ni tiščala zvestega srca, po razoglavljenem tujcu toliko, da so se ozrli.

«Božjepotniki...», je 'tujec' vedel. «Na Zaplaz gredo... Drevi je svetega Jerneja večer...»

Iz doline se je privrtinčila krotka sapa in se objela z mirnim vetrom, ki je skušal hladiti strmi klanec. Kakor ptiček, ki bi rad zletel, pa godan še ni, je robec frfotal ženskam na glavi; vsem se je veter lovil pod srajco in jo mehuril v rokavih in na hrbtu.

Četica se je prebesila čez klanec, tujec se je počasi napotil za njo; nasproti se mu je prinesla zategnjena božjepotna pesem, ob njem je tiho stopal star spomin in se menil z njim...

— Bog ve, ali je še živa Koščakova Mana? Anti je minilo dosti dosti let, ko je z njo šel na Zaplaz.

Prebita Mana, kakova ti je bila, bila! Lepa in zdrava pa živa ko sam ogenj. In tačas že velika, on pa star še petnajst let ne. Vendar mu je dopovedovala, kadar nihče ni slišal, da je že kar moški. To se mu je prav močno dobro zdelo, nji najbrž tudi, ker ga je vselej gledala rada in čudno veselo ali pa zamišljeno.

In nekoč ga je učila:

«Tonček, ali veš, da je drevi svetega Jerneja večer?»

«Zakaj naj bi vedel?»

«Na Zaplazu bo velik shod božjepotnikov, strašno bo lepo in vso noč bo trpelo.»

«Vso noč, kdaj pa bodo spali?»

«Nič ne bodo spali, samo peli bodo in molili, krese kurili, jance pekli in kavo pili — o, blagor se ga mu, kdor bo drevi tam!»

«Hm . . .»

«In vso noč bodo pritrkavali, pa samo taki močni fantje kakor si ti bodo pritrkavali.»

Tonček se je spomnil, kako ga cerkovnik vselej podi iz zvonika, kadar se prihuli za njim, da bi se naučil pritrkavanja.

Oh, pritrkavanje . . .! Kaj ti je lepšega na svetu?

In na Zaplazu pritrkuje, kdor le hoče . . .

«Ali bi šel rad na Zaplaz?» ga je zapeljivo vprašala.

«Bi, če bi smel.»

«Mater prosi in jim reci, da bi šel z menoj, če bodo naša mati meni dovolili iti.»

Mani so mati dovolili, ker bo s seboj imela Tončka, da ne bo sama; tudi Tončkova mati niso sinčku mogli odreči prošnje, saj so vedeli, da bo v Maninem varstvu.

«No, če boš priden in lepo molil, pa pojdi . . .!» so mu dovolili.

«Bom, bom!» je obetal.

«Le umij se dobro in lepo obleci!»

In že je bil ob kadi pod kapom. Prhaje se je umil, hitro oblekel in stekel k materi, ki so ga v veži čakali z majhnim poprtnikom.

«Ná tole culico, da ne boš lačen . . . In še zame pa za očeta moli in za nas vse in še za uboge verne duše v vicah, pa Mane se drži, da se mi kam ne zazijaš.»

Tonček je bušil iz veže, pa mati so ga poklicali nazaj in mu dali malo dvojáčo:

«Da si boš lahko kupil tople kave nocoj in jutri zjutraj . . .», so dejali in se smehljali za njim.

S culico v roki in z malo dvojáčo v žepu je poln neučakanosti hitel ob urni Mani, ki se je venomer nekaj ozirala in mu pravila, kako lepo bo nocoj na Zaplazu.

Pred njima in z vseh stranpotij so v gručah ali posamič hiteli božjepotniki in zdaj molili, zdaj tiho peli svete pesmi, ali pa se menili o pametnih stvareh.

Na rebri za Žubino sta došla nekaj deklet.

«Pa smo dejale, da te ne bo, glej!» so se smehljale.

«Saj bi šla hitreje, pa me tale moj fant nemara ne bi dohajal.»

«Kar ujemi me, Mana, če moreš!» se je Tonček posmehtil in zapodil po razpokani poti.

«Premajhen ti bo ta», so se smejale.

«Saj raste.»

«Ne bi strpela.»

«Kaj mi je treba?»

«O, ne, saj pravi je šel že naprej.»

Mana je veselje skrila za pobešeni pogled, dekleta so se vedeče zasmejala in brž umolknila, ker se je stara ženica bližala po straniški stezi.

Ženske so malo postale in se ozrle.

«Kako lepo in daleč se vidi odtod!» se je Tonček čudil.

Vsem so oči šle daleč daleč in so se vračale v dolino.

Travniki so bili že pokošeni, pa niso bili nič manj lepi, med njimi se je počasi krivuljala Témenica kakor bi jim hotela primakati še za tretjo košnjo; bele vasi so mežikale iz sadovnjakov, tenak dim se je od njih sukljal v jasno nebo; kozelci so bili prazni, mlačev je že minila.

Spotoma se je četica pomnožila in na Dolgi Njivi v senci nekoliko odpočila.

*

Ko se je zmračilo, je bilo na Zaplazu že vse živo. Okoli cerkve so kurili ognje, pekli jance in kuhali kavo, na stojnicah pa sejmarili s spominki.

V zvoniku so ves čas prav pridno pritrkavali.

Pri stojnicah so se fantje zvajali z dekleti. Čez hrib je dihal ponočni hlad, le dekletom je bilo bolj in bolj vroče.

«Stoj, Mana, spominek ti moram izbrati», je dejal Janez iz Žubine, ki se je nenadoma prikazal kakor bi jo bil čakal.

«Če bi le znal pravega», se je nasmehnila vsa rdeča.

«No; kakov bi bil pravi? Velik ali majhen?»

«Tako bi znal vsakdo.»

«Ali hudo sladak?»

«In lep za spomin.»

Izbral ji je medeno srce, ki se ga je držal ozek bel listek. na listku pa je stalo: «Bod' moja, bod' moja, ti bom lešnikov dal!»

Mana se je smehljala in si z vogalom naglavnega robca otirala ustnice.

Potlej mu je tudi ona izbrala spominek z napisom: «Kako bi te ljubila, ko me srček boli?»

Janez se ni smejal, le gledal jo je, gledal in se naposled sklonil k njenemu ušesu.

«Zdravil ga bom, ves čas, vso noč ga bom zdravil...», ji je šepetal.

Mana je molče pobesila oči; ko sta šla dalje, je s komolcem dregnila vanj in tiho dejala:

«Kako si poreden...»

Za seboj je zagledala Tončka, ki se je zameknil v spominke na stojnicah.

«Da ne paziš bolje . . .!» ga je še enkrat dregnila in muznila proti Tončku. «Fant bi bil otorej, da bi doma kaj izčenčal . . .»

Janez je malo pomolčal, potlej pa se je prav glasno domislil:

«Hudika, ali ti lepo pritrkavajo!»

«In sami prav mladi fantje.»

«Sami, da. O, ko sem jaz bil tolikšen kakor je tale Tonček, sem bil najrajši kar v zvoniku.»

«Saj je res lepo, če človek zna», se je Mana nasmehnila.

«Pa ni nič težko — Tonček prav gotovo že zna.»

«I, če ne bi znal, bi se lahko naučil nocoj ta večer.»

«Malo pa res že znam», se je Tonček pohvalil.

«Glej ga, tega pa še vedel nisem», se je Janez začudil.

«Pa nocoj nisi še nič poskušal?» je Mana vprašala.

«Malo počakaj!» je Tonček dejal in stekel v zvonik.

Mana in Janez sta se nasmehnila in oddehnila.

Tonček je pritrkaval, pritrkaval in se naveličal. Iz lin je gledal po trati okoli cerkve, koder se je ravnal vrtec deklet, ki so se ovenčala z zelenjem in ki so se moleč in pojoč z gorečo svečko v roki v dolgi vrsti vila okoli in okoli.

Pustil je zijala, urno zlezel iz zvonika in začel iskati Mano.

«Kje pa se je zapičila?» se je gnal zdaj sem, zdaj tja in neka še neznana bolečina ga je grizla in pekla.

Vrtec se je nehal, dekleta so se razgubila, luči so se utrnile, ponočni hlad je dihal čez hrib.

Tudi tam, kjer so kuhali kavo, Mane ni bilo med ženskami, ki so se oblizovale po kavi ali pa se gnetle, da bi je dobile bolj hitro.

«Hoj, ti, počasnela, geni se, geni!» se je ob kuharico podsmešno spotikal star mož. «Kaj ne vidiš, kako koprnijo in da jih skoraj že kar božjast meče?»

Ženske so zapuhale, zavrele nanj pa niso, preblizu je bila Mamka božja.

Preteknil ti je Tonček vse vse, Mana pa kakor da jo je volk vzal.

«Nemara, da je v cerkvi?» je upal in se rinil med ženske, ki so se zagozdile po vsi cerkvi. Zdaj je vedel, da je hud na Janeza, ki ga je Mana gledala tako zaverovano že ves večer in posebno tam pri stojnicah. Izrinil bi se bil rad iz cerkve, pa se od gneče še obrniti ni mogel. Čez dolgo ga je gneča porinila na neke stopnice blizu velikega oltarja.

Pozabil je na Janeza in Mano in začel moliti kakor so mu naročili mati. Obždel je z očmi na podobi Mamke božje. Truden je bil in v dremežu, ki mu je oči vlekel vkup, je pobožno premišljeval o čudežih Zaplaške Mamke božje.

«Oh, ko bi se še meni vsaj nasmehnila . . . ali pa ko bi mi Jezušček z roko pomahal . . .», je vzdihnil.

V cerkvi, čisto natlačeni in razsvetljeni samo po večni lučki, se je dušil vroč zrak, težak od znoja in dihanja, in je kmalu natežko zaprl Tončkove ščemeče oči.

Izpred oltarja je nenadoma zrastel prileten mož in se nemo ozrl po klečeči množici.

«Božjepotni vojvoda — božjepotni vojvoda . . .», so ženske zašepetale in se zamajale.

Tonček je motno pogledal in kmalu spet zamižal.

Vse oči so zgrabile vojvodo in ga držale. Mamka božja je pozabljena, na čudeže nihče več še misli ne, srce se odpira zgolj božjepotnemu vojvodi.

Mož je poznal svojo nalogo. Še je molčal in si z roko gladil črne kodre z visokega čela, oči so mu iskreče gorele, magnetična omama njegove osebnosti se je razlivala po množici.

Ženske si še dihati niso upale, z debelimi očmi so kar strmele vanj in čakale, čakale . . .

Vojvoda je počasi iztegnil predse roke, kakor bi v množico spuščal še ves fluid svoje moči.

«Ljudje božji! Kristjanke!» je začel s silnim glasom. Kar si je iz misijonskih pridig nabral opisov o strašnih mukah na dnu pekla in o neskončnem veselju v svetih nebesih, vse je kričaje zmetal po somračni cerkvi, da si nihče še vzdihniti ni upal.

A Mamka božja je stopila z oltarja in se kar po zraku napotila k Tončku, Jezušček ji je živo poskakoval v naročju in mu mahljal z debelimi ročicami.

«Naša ljuba Gospa . . .», je Tonček zakoprnel in se prebudil — božjepotni vojvoda je baš utihnil, ženske so se v tihem nemiru razgozdile.

Ko se je tudi Tonček prerinil iz cerkve, je bil čisto omoten od dremeža in slabega zraka. Ali hladna noč mu je umila oči in obraz in ga brž vprašala:

«I, kje ti je vendar Mana manasta?»

«Pa kaj meni mar!» se je ujezil in šel k ognju za cerkvijo.

Čez čas je tja prikrehal star mož, počenil na grčav panj ob ognju in dejal, da ga malo menj ko zebe.

«V cerkvi pa je bilo vroče — he-hé!» je pravil. «Kaj menite, budičevsko zna podkuriti tisti oné . . . vojvoda ali kdor že je! Babnice so bile od joka vse smrkave in od strahu jim je kar uhajalo, da mi je res prav odleglo, ko sem se izkomolčil venkaj . . .»

«Kod pa ste še motovilili, da niste že prej prišli semkaj?» se je kurjač nasmehnil.

«Ušesa sem si moral odpočiti, ude pretegniti in duške prezračiti, glej ga!»

«Zdaj bi se pa kaj lepo priteknil kozarček brinovčka, kajne, očka?»

«Jòh — kakor milost božja grešni duši!»

Ko ga je kavsnil, se je stresnil in zadovoljno odhrkal:

«Anti je lepa noč: zvezd kakor bi nebo bilo odprto, tiho tiho, kakor v cerkvi med povzdigovanjem — še smrkavci v zvoniku so obnemogli.»

«Vsi so potrebni počitka.»

«Hm... počitka... Okoli cerkve in v cerkvi zdaj res ležijo vse navzkriž in kar po tleh kakor Matjaževa vojska; pa tudi hosta je vsa živa.»

«To sem videl tudi jaz», se je oglasil še drug mož. «Dosti molitve se je danes tu storilo, greha pa nemara še več...»

«Da, človek, krščanski človek pride semkaj po zaobljubi in ker ga duša žene — tu pa te moti in odganja kakov pobožnjaški maslè, ali pa te v nejevoljo spravlja tako in tako mlado zmenè, ki si kar sveti kraj ugenè za parjenje...»

«O, tudi tisti vojvoda ti je kavelj!» se je nekdo nasmehnil. «Ko je po 'pridigi' prišel iz cerkve, je najbrž tudi on sam iskal, kam bi položil svojo zmešano glavo, pa se je cel curek babnic cedil za njim, da morda še zdaj išče prazen grm...»

«Če so tiste babnice mlade, bo že katera preskrbela, da ne bo na trdem.»

«Kaj mlade! Sami stari koši so zuzali za njim.»

«O —, stara kokoš da dobro juho!»

«Maram za juho, če je meso kakor bi bilo trhleno!» je dedec zaničljivo zamahnil z roko.

Krvavkasta zora z mehkim smehljajem je začela nežno utrinjati zvezde na nebu, skrivnostna noč je trepetaje bledela, v zvoniku je pozvonilo zornicam.

— Po tuje oblečeni mož je kmalu za četico božjepotnikov prišel do cerkve. Spomin, ki ga je zgovorno spremljal dotod, se mu je utrgal in se zadal v mehko čuvstvenost.

Oči, ki so tja do modrikastega obzorja božale od gričev kupčakasti svet, so se polne vrnile čez gričevje, že vse čisto zlato v večernem žarenju.

Srce je kipelo od ubranosti in mehkočutja.

Ginjeni mož je počasi stopil v cerkev. Pokleknil je pred oltar Matere božje Zaplaške. Iz srca se mu je spesnila nežna, čisto otroška, že zdavnaj pozabljena molitevca. Vanjo se je pogreznil ves ves. Zdravo, zlata mladost, polna vere, upanja in ljubezni, bridkost,

ki mu je grenko solila ubogi kruhek ves čas, odkar so ga tuja vrata tolkla po petah, sta ga sočutno gledali iz pobožne, vso dušo, vse srce razodevajoče in darujoče molitve ...

In spoznanje, zoreče v starostni modrosti, je tiho molčalo v svoji besedi:

«Kako ničn, slep in ubog je človek, ko misli, da vé vse, vidi vse in zmore vse ...!»

Počasi je vstal in, preden je šel, je vedel, da mu misli in sanje, ko so vsa dolga leta hodile v te kraje, nikoli niso Marijinega češčenja ločile od ljubezni do domače zemlje, marveč da sta obe ljubezni bili ena sama velika, sveta ljubezen ... — Zunaj se je ozrl.

Mrak je že bil, vrtca, glejte, pa ni bilo nobenega, zvonik je molčal, kresov nihče ni kuril, hosta je bila tiha, prazna.

Ob veliki spremembi stare šege mu je bilo skoraj pustó, ko se je napotil v dolino, kjer so se božjepotniki že preskrbeli za noč.

Sam je sedel pred veliko gostilnico, gledal v zvezde in se menil s spominom svoje mladosti, ki si jih je nekoč v zdravju veselo klatila najbolj svetlih in jih kesneje v siročini zgubila vse ...

O ti naša ljuba domačija ...! Zakaj sem te zgubil ...? Ali te nisem imel zadosti rad ...? Kaj ni ljubezen moja še zdaj velika, da kar boli ...?

In ti, gnezdo očetno ...! Mehke roke ljubezni so te splele in grele, pa vendar smo se ti izpeljali — da se nikoli ne bi bili ...! Čeprav nam je bilo tesnó in težkó ... Kako grenko je prvo slovó, smo kmalu čutili strašnó hudó ...

Oče so se odpravljali v daljni svet za kruhom. Bridkost slovesa jim je jemala besedo in materi ožemala oči ...

Otroci smo gomazeli v gnezdu in življali o pravljičnih zakladih in o Bogu, ki bi nam pomagal precej, če bi le kje dobili »črne bukve«, ki je v njih »zlat očenaš ...»

— O zemljica naša, ki imaš v naročju vse zaklade in mojo ljubezen, vse misli naše kakor pobožna molitev drhtijo k tebi in kakor zlat dež rosijo nate ... Z njimi so moje želje, vzdih mi po tebi ...

Postoj, draga prikazen, — postoj ...! Ali ne slišiš, kako se ti bližajo, ne čutiš, da te milujejo in objemajo ...?

O, drži me v svojem naročju, da se nama misli in želje še bolj zlijejo v eno ...!

Glej, misel nate mi je neprestan sèn — kakor iskra, ki svetlika iz mraka ... Ta iskra me vabi, mi blaži bolečino in obeta še vsaj nekaj sreče ... Ves svet tako gledam v samih iskrah ... A jaz lovim le eno iskro, le zanjo so vrata srca odprta ...

Oh, ali bom kmalu šel na božjo pot, da se ne bi več vrnil, kamor sem zašel, ko sem klatil zvezde in zgubil vse ... vse ...?